

УДК 342: 95

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.66>

ВПЛИВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Павлович-Сенета Я.П.,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3491-8878>

Лозинський Ю.Р.,

кандидат юридичних наук

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2908-7747>

Павлович-Сенета Я.П. Лозинський Ю.Р. Вплив правового режиму воєнного стану на правовий статус суб'єктів адміністративного права.

У статті проаналізовано вплив воєнного стану в Україні на адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права. Суб'єктом адміністративного права є носій прав і обов'язків у сфері публічного адміністрування, що визначені адміністративно-правовими нормами, що здатен надати права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати. Встановлено, що у сучасній демократичній, соціальній і правовій державі адміністративне право має орієнтуватися на забезпечення потреб приватної особи у її відносинах із публічною владою. Нормативним підґрунтям такого підходу виступає Конституція України, де встановлено, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, порядок реалізації якого і має встановлюватись нормами адміністративного права. Зазначено, що введення в Україні воєнного стану змінило функціонування та розвиток суспільних відносин в усіх сферах суспільного життя. Особливу відповідальність за таких умов було покладено на органи державної влади та місцевого самоврядування. В умовах воєнного стану їм відводиться особлива роль, оскільки саме вони покликані забезпечити реалізацію прав та свобод приватних суб'єктів у цих надзвичайних обставинах, які сформувалися в нашій державі задля безпеки і миру. Зазначено, що воєнний стан вплинув на адміністративно-правовий статус не тільки представників влади, а й приватних суб'єктів адміністративного права. В надзвичайних умовах, пов'язаних із військовою агресією та окупацією частини території України, опинилися і фізичні та юридичні особи приватного права, які є суб'єктами адміністративного права. Тисячі

громадян України постраждали внаслідок агресії Російської Федерації. У зв'язку із цим змінилася їх адміністративна правосуб'єктність. У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану та загальної мобілізації на громадян України було покладено цілу низку нових адміністративно-правових обов'язків та обмежено їх окремі права. Зроблено висновок про те, що основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі.

Ключові слова: воєнний стан, громадянин, іноземець, обов'язки, органи державної влади, особа без громадянства, права людини, публічна адміністрація.

Pavlovich-Seneta Ya. Lozynsky Yu. The influence of the legal regime of martial law on the legal status of subjects of administrative law.

The article analyzes the influence of martial law in Ukraine on the administrative-legal status of subjects of administrative law. The subject of administrative law is the bearer of rights and responsibilities in the field of public administration, which are defined by administrative and legal norms, who is capable of exercising the rights granted and performing the assigned duties. It has been established that in a modern democratic, social and legal state, administrative law should be oriented towards ensuring the needs of a private person in his relations with public authorities. The normative basis of such an approach is the Constitution of Ukraine, where it is established that the establishment and provision of human rights and freedoms is the main duty of the state, the procedure for the implementation of which should

be established by the norms of administrative law. It was noted that the introduction of martial law in Ukraine changed the functioning and development of social relations in all spheres of social life. Special responsibility under such conditions was assigned to state and local self-government bodies. In the conditions of martial law, they have a special role, since they are called to ensure the realization of the rights and freedoms of private subjects in these extraordinary circumstances, which have formed in our state for the sake of security and peace. It is noted that the state of war affected the administrative and legal status not only of representatives of the authorities, but also of private subjects of administrative law. Individuals and legal entities under private law, who are subjects of administrative law, found themselves in extraordinary conditions related to military aggression and the occupation of part of the territory of Ukraine. Thousands of Ukrainian citizens suffered as a result of the aggression of the Russian Federation. In connection with this, their administrative legal personality has changed. In connection with the introduction of martial law and general mobilization in Ukraine, a number of new administrative and legal responsibilities were imposed on Ukrainian citizens and their individual rights were limited. It was concluded that the fundamental rights of a person and a citizen are not subject to restrictions even during the period of martial law. After all, without their provision and guarantee, the existence of a person and a state in a legal democratic field is impossible.

Key words: martial law, citizen, foreigner, duties, state authorities, stateless person, human rights, public administration.

Постановка проблеми. У сучасній демократичній, соціальній і правовій державі адміністративне право має орієнтуватися на забезпечення потреб приватної особи у її відносинах із публічною владою. Нормативним підґрунтям такого підходу виступає Конституція України, де встановлено, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, порядок реалізації якого і має встановлюватись нормами адміністративного права. Не можна не згадати у даному контексті й про те, що суб'єкти публічної влади на виконання своїх повноважень діють у межах та спосіб визначених Конституцією та законами України, зміст яких, насамперед, складають норми адміністративного права. Введення воєнного стану в Україні суттєво позначилося на змісті адміністративно-правового статусу як публічних, так і приватних суб'єктів адміністративного права.

Стан опрацювання проблематики. Значну частину наукових досліджень, які розкривають правовий статус суб'єктів адміністративного

права, представлено у працях В.Б. Авер'янова, Н.В. Александрової, Ю.П. Битяка, Е.Ф. Демського, С.В. Ківалова, К.М. Кобилянського І.Б. Коліушка, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.В. Кузьменко, Н.Р. Нижник, А.О. Селіванова, С.Г. Стеценка, Ю.С. Педька, В.Г. Перепелюка, В.Ф. Погорілка, Л.Л. Попова, О.П. Рябченко, Ю.О. Тихомирова, М.М. Тищенко, А.О. Ткаченка, О.Ф. Фрицького, В.М. Шаповала та ін.

Разом з тим, незважаючи на множинність наукових розвідок з тематики суб'єктів адміністративного права, актуальним залишається визначення змісту цього правового явища в нових політико-правових умовах, пов'язаних із введенням воєнного стану в Україні.

Автори ставлять собі за **мету** проаналізувати вплив воєнного стану в Україні на адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 року сучасна історія української держави кардинально змінилася, у зв'язку з повномасштабною військовою агресією Російської Федерації проти України та запровадження в Україні воєнного стану [1]. Введення в Україні воєнного стану змінило функціонування та розвиток суспільних відносин в усіх сферах суспільного життя. Особливу відповідальність за таких умов було покладено на органи державної влади та місцевого самоврядування. Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», органи державної влади та місцевого самоврядування і далі здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України. Військове командування разом із Міністерством внутрішніх справ України, іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування має забезпечити передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи й повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [2]. Отже, в умовах воєнного стану особлива роль відводиться органам публічної влади, що покликані забезпечити реалізацію прав та свобод приватних суб'єктів у цих надзвичайних обставинах, які сформувалися в нашій державі задля безпеки і миру.

Воєнний стан вплинув на адміністративно-правовий статус не тільки представників влади, а й приватних суб'єктів адміністративного права. В надзвичайних умовах, пов'язаних із військовою агресією та окупацією частини території України, опинилися і фізичні та юридичні особи приватного права, які є суб'єктами адміністративного права. Тисячі громадян України постраждали внаслідок агресії Російської Федерації: втратили рідних і близьких, зазнали фізичного чи психологічного насильства, залишилися без житла, були поз-

бавлені майна, а також можливостей отримувати соціальний захист, працювати, навчатися, тощо. Те саме можна сказати про іноземців та осіб без громадянства, що проживали в Україні, на момент початку бойових дій.

Можна стверджувати, що воєнний стан в Україні зумовив покладення на органи публічної влади додаткових обов'язків, пов'язаних із вирішенням проблем, що виникають в часі воєнного часу. Що стосується приватних осіб, то вони отримали від держави, в особі її представників влади додаткові гарантії, пов'язані з реалізацією їхніх прав та свобод за даних надзвичайних обставин.

Як відомо, органи державної (здебільшого виконавчої) влади та органи місцевого самоврядування є ключовими суб'єктами адміністративного права. Інститут суб'єктів адміністративного права, своєю чергою, є одним із фундаментальних елементів у механізмі правового регулювання адміністративного права. Воєнний час зумовлює потребу дослідження правового статусу як владних суб'єктів адміністративного права так і приватних суб'єктів адміністративного права, адже обсяг їх прав, свобод та обов'язків значно змінився.

Велика чисельність суб'єктів адміністративного права зумовлюється масштабним поширенням адміністративно-правових відносин, без яких, по-суті, публічна влада не реалізується та не здійснюються суб'єктивні публічні права приватних осіб.

Як, зазначає Р.С. Мельник, суб'єкти адміністративного права – це учасники адміністративно-правових відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами [3, с. 187].

Виходячи з того, що адміністративне право регулює суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у сфері публічного адміністрування, то їх обов'язковим учасником завжди виступає суб'єкт публічної адміністрації. Іншою ж стороною зазначених правовідносин може виступати як суб'єкт публічної адміністрації, так і приватна особа (фізична чи юридична).

У науковій літературі систему суб'єктів адміністративного права поділяють на дві основні групи – суб'єкти публічної адміністрації та приватні особи.

Суб'єкти публічної адміністрації (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші державні органи, суб'єкти делегованих повноважень) – це група суб'єктів адміністративного права, що наділені державно-владними повноваженнями для виконання законів та інших нормативно-правових актів та діють у публічних інтересах.

Приватні особи (громадяни, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи приватно-

го права), як суб'єкти адміністративного права, державно-владними повноваженнями, як правило, не наділені (окрім випадків реалізації делегованих повноважень) та реалізують у адміністративно-правових відносинах свої суб'єктивні публічні права та обов'язки.

Для того щоб вступати в адміністративно-правові відносини суб'єкти адміністративного права володіють адміністративною правосуб'єктністю (адміністративною правоздатністю, дієздатністю та деліктоздатністю).

Для суб'єктів публічної адміністрації адміністративна правосуб'єктність виникає з моменту їх державної реєстрації та зводиться до нормативно закріпленої за ними компетенції, тобто сукупності їх державно-владних повноважень, необхідних для виконання покладених на них завдань та функцій.

Правосуб'єктність приватних осіб в адміністративному праві різна, залежно від віку, стану здоров'я, статі, соціального становища, особливостей умов публічного адміністрування (воєнний стан, надзвичайний стан) тощо.

Суб'єкт публічної адміністрації – це суб'єкт адміністративного права, що наділений державно-владними повноваженнями, який здійснює публічне адміністрування, тобто реалізує виконавчо-розпорядчу адміністративну діяльність чи надає адміністративні послуги [4, с. 157]. Це, насамперед, орган чи посадова особа суб'єктів, для яких публічне адміністрування є основним видом діяльності, – органи виконавчої влади та суб'єкти місцевого самоврядування.

Надзвичайні ситуації воєнного, соціально-політичного, техногенного та природного, санітарно-епідеміологічного характеру, впливаючи на суспільство, створюють особливі умови для діяльності органів публічної адміністрації (виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів, військових формувань тощо). Ускладнюючи процес управління, ці умови вимагають спеціального правового, організаційного й матеріально-технічного забезпечення, потребують створення нових нехарактерних для звичайної повсякденної діяльності управлінських структур. Зокрема, згідно ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації. Відповідно до статті 8 цього Закону, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть са-

мостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану.

Приватним особам в адміністративному праві відведено провідну роль, адже у їхніх інтересах функціонує інша група суб'єктів адміністративного права – публічна адміністрація. Приватна особа – це особа, що діє від себе особисто, неофіційно. Вагомим правом приватної особи є правоможності володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю – приватною – як формою привласнення, коли засоби виробництва й продукти праці належать окремим особам.

Професор П.В. Діхтєвський пропонує класифікувати усіх суб'єктів адміністративного права, на такі групи:

- фізичні особи – громадяни України, іноземці, особи без громадянства;
- юридичні особи – органи виконавчої влади, будь-які інші державні органи, органи місцевого самоврядування;
- інші юридичні особи публічного права (підприємства, установи, фонди тощо);
- громадські об'єднання;
- колективні суб'єкти (утворення), які не мають ознак юридичної особи, але нормами адміністративного права тією чи іншою мірою наділені певними правами та обов'язками: структурні підрозділи державних і недержавних органів, підприємств, установ та організацій, деякі інші громадські утворення (наприклад, загальні збори громадян за місцем утворення) [5, с. 127].

Адміністративне право опосередковує значне коло державно-управлінських відносин, що виникають, змінюються або припиняються у різних сферах публічного адміністрування. Тому суб'єктивні адміністративні права фізичних осіб, які є частиною їх правового статусу, є дуже чисельними та різноманітними.

В.Б. Авер'янов пропонує концептуальний підхід до класифікації адміністративних прав фізичних осіб та поділяє їх на такі групи:

- 1) особисті (громадянські) – право на вибір місця проживання, безпечне довкілля, право на житло тощо;
- 2) політичні – право створювати громадські об'єднання, свобода демонстрацій і зборів, право на інформацію, право брати участь у державному управлінні тощо;
- 3) економічні – право на власність, на працю, на підприємницьку діяльність тощо;
- 4) соціальні – на вибір виду діяльності, безпечні умови праці, гарантовані мінімальні розміри оплати праці тощо;
- 5) культурні права – на збереження національної самобутності, використання та участь у духовних надбаннях людства тощо [6].

Запровадження надзвичайних адміністративно-правових режимів завжди спричиняє виникнення певних адміністративно-правових наслідків. Це зокрема, зміна компетенції органів державної влади та органів місцевого самоврядування, створення тимчасових органів управління, зміна правового статусу фізичних (обмеження прав і свобод) і юридичних осіб тощо.

На думку Ю.П. Битяка, права громадян, якими вони володіють в адміністративно-правовій сфері, можна класифікувати на такі:

1) на участь у публічному управлінні та соціально-політичну активність: право на доступ до публічної інформації, право на публічну службу, на подання звернень до органів публічної влади, на отримання потрібної інформації чи документів у встановленій формі, на свободу асоціацій та мирних зібрань – проведення зборів, мітингів, демонстрацій, створення громадських об'єднань або вступу у них тощо;

2) на отримання різноманітних соціальних послуг, допомоги та обслуговування від відповідних компетентних органів: право на медичну допомогу, соціальний захист, санітарно-епідеміологічну допомогу, на використання різноманітних суспільних благ (бібліотек, закладів культури, парків тощо), на користування транспортом;

3) права які захищають: в адміністративному порядку (подання адміністративної скарги, провадження у справах про адміністративні правопорушення), чи судовому порядку (подання адміністративного позову), на необхідну оборону [7, с. 321]. В соціально-правовій практиці права можуть обмежуватися з метою захисту інших соціальних цінностей. Наприклад, заборона пропаганди расизму або закликів до бунту обмежують свободу слова; деякі заходи правоохоронних органів обмежують таємницю приватного життя, тощо. Важливо те, що таке втручання в сферу особистих прав не може бути свавільним й встановлюється вимогами закону. В демократичній державі умови, за яких права людини можуть бути обмежені, детально визначені в Конституції. Так у ст. 64 Конституції України встановлено, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень» [8].

Права людини і громадянина в Україні можуть обмежувати тільки у випадках, прямо передбачених Конституцією і з метою:

- врятування життя людей та майна;
- запобігання злочинів чи його припинення;
- забезпечення інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, економічного добробуту;
- забезпечення охорони здоров'я і моральності населення, захисту репутації або прав і свобод інших людей;

- запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Важливо, щоб в умовах воєнного часу не відбувалось свавільних обмежень конституційних прав і свобод людини.

Серед конституційних норм, щодо яких можливі тимчасові обмеження їх дії є такі:

- стаття 31 («Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції»);

- стаття 32 («Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України»);

- стаття 34 («Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань»);

- стаття 41 («Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності»).

Визначально, що Конституція України як основний гарант забезпечення і захисту прав і свобод громадян містить перелік прав, які не можуть обмежуватися навіть в період дії воєнного стану. Зокрема,

- стаття 24 («Не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками»);

- стаття 25 («Громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства і права змінити громадянство»);

- стаття 27, 28, 29 («Не можуть бути порушеними невід'ємне право на життя; на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність»);

- стаття 40 («Не підлягає обмеженню право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування»);

- стаття 47 («Право на житло»);

- стаття 51 («Не можуть бути обмеженими право на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї»);

- стаття 52 («Неприпустимим є порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження»);

- стаття 55 («Не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади»);

- стаття 56 («Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю»);

- стаття 57 («Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними»);

- стаття 58 («Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи»);

- стаття 59, 60, 61, 62, 63 («Не може бути обмеженим право на професійну правничу допомогу; право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення; презумпція невинуватості; право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом.

Україна відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права у разі введення воєнного стану негайно повідомляє через Генерального секретаря ООН державам, які беруть участь у цьому пакті, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом, та про межі цих відхилень і причини прийняття такого рішення. У повідомленні зазначається також дата припинення дії відповідних відхилень від зобов'язань, передбачених Міжнародним пактом про громадянські та політичні права [2].

Таким чином, основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі. А яка ж ситуація з обов'язками приватних осіб в умовах воєнного стану? У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану та загальної мобілізації на громадян України було покладено цілу низку нових адміністративно-правових обов'язків.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням

органів виконавчої влади, та органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, окремі з яких покладають на громадян та юридичних осіб нові обов'язки. Серед них такі обов'язки:

- трудова повинність;
- надання підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності виробничих потужностей та трудових ресурсів для потреб оборони;
- дотримання правил комендантської години;
- дотримання правил в'їзду, виїзду та інших правил руху транспортних засобів;
- надання особистих документів, транспортних засобів, речей та багажу, службових приміщень і житла громадян для огляду, у встановленому законом порядку;
- військово-квартирна повинність для фізичних і юридичних осіб, тощо.

Варто зазначити, що введення воєнного стану не означає автоматичне настання цих обов'язків. Вони можуть вводитися за рішенням відповідних органів військової адміністрації у разі потреби. Наприклад, дотепер не введено таких обов'язків, як трудова чи квартирна повинність. Разом з тим, можна стверджувати, що громадяни України вже реалізують ці заходи в добровільному порядку. Адже чи не кожен з нас виконує ту чи іншу суспільно корисну роботу, що спрямована на підтримку ЗСУ, розміщення внутрішньо переміщених осіб, забезпечення правового порядку та публічної безпеки. Українсько-російська війна неабияк згуртувала націю у боротьбі проти єдиного ворога і надала нового поштовху для волонтерського руху. Завдяки цьому на початковому етапі війни вдалося уникнути багатьох економічних та соціальних труднощів.

Висновки. Підсумовуючи варто зазначити, що суб'єктивні публічні права приватних осіб можна визначити як права, якими користуються громадяни у сфері публічного адміністрування; вони є підґрунтям відносин приватних осіб із державою, складовим елементом адміністративно-правового статусу приватних осіб і реалізуються в межах адміністративно-правових відносин. Суб'єктивні адміністративні права складають переважно конкретизовані, деталізовані та розвинуті в адміні-

стративно-правових нормативних актах права особи, у різноманітних сферах публічного адміністрування. Їх зміст і система відповідає сучасним загальнолюдським цінностям а також визначеному базовими міжнародно-правовими актами статусу людини. Суб'єктивні права нерозривно пов'язані з суб'єктивними обов'язками та не можуть існувати одне без одного, оскільки право однієї особи, як правило, не може бути реалізовано поза виконанням обов'язку іншою особою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Провведення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / За заг. редакцією Р.С. Мельника. Київ: Ваїте, 2014. 482 с.
4. Загальне адміністративне право: підручник / І.С. Гриценко, Р.С. Мельник, А.А. Пухтецька та ін.; за заг. ред. І.С. Гриценка. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 568 с.
5. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 656 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. у 2 т. редкол. В.Б. Авер'янов (голова) та ін. КИЇВ:Юридична думка, 2007. Т. 1: Загальна частина. 592 с.
7. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін. / За заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Харків: Право, 2013. 656 с.
8. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.